

“Ciutadans d’Europa, unim-nos!”

La contribució de Pasqual Maragall a l’impuls i
projecció d’un moviment europeu de ciutats

Albert Aixalà i Blanch

DIRECTOR DE PROGRAMES DE LA FUNDACIÓ CATALUNYA EUROPA
I PROFESSOR ASSOCIAT DE CIÈNCIA POLÍTICA A LA UPF

Octubre 2015

P. Maragall
LLEGAT PASQUAL MARAGALL

Nota d'agraïment

Agraeixo l'orientació inicial de Margarita Obiols en aquesta recerca, i els comentaris a la primera versió del text de Maria Antònia Sabartés i Javier Sánchez Cano, de gran ajuda per tal de completar aquest document, així com l'entrevista concedida per Francesco Rutelli. Finalment, agrair la col·laboració de Fidel Bellmunt, responsable de l'Arxiu Pasqual Maragall, per l'accés a la documentació disponible d'aquest període.

Sumari

0. INTRODUCCIÓ	4
1. LES CIUTATS COM ACTORS INTERNACIONALS	6
2. LA PROJECCIÓ INTERNACIONAL DE BARCELONA (1983-1997)	8
2.1. La Declaració de Rio i la “treva olímpica”	9
2.2. Barcelona i l’activisme internacional de Pasqual Maragall	11
3. BARCELONA, CAPITAL EUROPEA	13
3.1. La presidència del Consell de Municipis i Regions d’Europa (CMRE)	13
3.2. El Tractat de Maastricht i el principi de subsidiarietat	16
4. EL COMITÈ DE LES REGIONS (I DE LES CIUTATS)	17
4.1. La negociació per a la constitució del Comitè de les Regions	17
4.2. L’exercici de la presidència del Comitè de les Regions	20
4.3. Barcelona i l’activisme europeu de Maragall	23
5. UNA ACCIÓ POLÍTICA AL SERVEI D’UNA CAUSA: L’EUROPA DE LES CIUTATS	24
6. CONCLUSIONS	26
7. REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES	28

0. Introducció

Pasqual Maragall i Mira, com alcalde de Barcelona, va ser el principal artífex de la projecció internacional de la ciutat, abans i després dels Jocs Olímpics de 1992. El llegat d'aquella projecció és ben visible a la Barcelona d'avui, que s'ha situat com una gran ciutat europea i global, que exerceix de pol d'atracció cultural i és reconeguda internacionalment com a centre generador d'activitat econòmica. Però el llegat del pensament i l'acció de Pasqual Maragall en aquest àmbit resta per analitzar i relatar.

Des de l'inici del seu mandat, Maragall va impulsar la participació activa de l'Ajuntament en múltiples organitzacions internacionals de ciutats, i el que durant els anys 80 fou una necessitat per situar Barcelona al mapa i promocionar la imatge de ciutat olímpica, als anys 90 es va convertir en voluntat de liderar i transformar aquestes organitzacions per a convertir-les en agents de transformació, en actors polítics de la nova etapa històrica que es va obrir a Europa i al món després de la caiguda del mur de Berlín i la desaparició de la Unió Soviètica.

El resultat d'aquesta tasca de projecció de la ciutat va portar l'alcalde Maragall a exercir de President del Consell de Municipis i Regions d'Europa -la secció europea de la Unió Internacional d'Autoritats Locals- i, posteriorment, de President del Comitè de les Regions de la Unió Europea, impulsant el reconeixement del rol a les ciutats en el procés de construcció europea. A nivell internacional, Maragall va impulsar la unió de les dues grans federacions internacionals de ciutats i autoritats locals -la IULA i la FMCU- sota el lema *United Cities* que va donar lloc a l'actual CGLU, amb seu a Barcelona, ja en temps de l'alcalde Joan Clos.

El lideratge de l'alcalde Maragall també va donar lloc a projectes d'alt contingut simbòlic que van contribuir a elevar l'*status* de Barcelona com a referent polític de les ciutats, com la Declaració Rio de Janeiro-Barcelona de l'any 1992 en ocasió de la celebració de la conferència de Nacions Unides sobre Medi Ambient l'any que Barcelona organitzava els Jocs de la XXVa Olimpíada, o la crida de l'alcalde Maragall per aconseguir una "treva olímpica" en el conflicte dels Balcans l'estiu de 1992 i que va tenir com a resultat l'inici d'un ampli projecte de cooperació amb Sarajevo, seu olímpica l'any 1984, durant el setge que va viure entre els anys 1992 i 1995.

Barcelona, sota el lideratge de Pasqual Maragall, va ser capaç de transformar una estratègia de *city marketing* prèvia als Jocs Olímpics en una estratègia de *city leadership* que encara avui, quasi vint anys després de deixar l'alcaldia, segueix vigent i continua oferint noves oportunitats a la ciutat. Motiu suficient per reivindicar-ne el seu llegat.

En el marc de la projecció internacional de la ciutat impulsada per Maragall, resulta especialment rellevant la seva contribució a l'impuls i projecció d'un moviment europeu de ciutats, a partir de la creació d'*Eurocities* el 1986, que li permetria convertir-se en President del Consell de Municipis i Regions d'Europa (CMRE) entre 1991 i 1997 i President del Comitè de les Regions de la UE entre 1996 i 1998.

L'objectiu d'aquest estudi és, doncs, analitzar l'acció de Pasqual Maragall en la projecció d'aquest moviment de ciutats europees entre 1991 i 1998, a partir dels seus discursos i articles i de la seva intensa agenda i activitat internacional. Una activitat que el va portar a teixir una àmplia xarxa de contactes amb alcaldes de tot el continent i que van situar Barcelona a l'epicentre de la transformació del rol de les ciutats per a convertir-les en actors polítics de la nova etapa històrica que es va obrir a Europa després de la caiguda del mur de Berlín i la desaparició de la Unió Soviètica.

El desenvolupament de la recerca es basarà en tres fonts principals: les memòries de la direcció de Relacions Internacionals de l'Ajuntament de Barcelona; el fons documental de l'arxiu Pasqual Maragall -que ens ofereix la possibilitat de recuperar la seva agenda de viatges i contactes, així com de sistematitzar els seus articles i discursos sobre aquesta àmbit; i les entrevistes amb algunes persones que van col·laborar amb l'alcalde Maragall en l'àmbit internacional, des del gabinet d'alcaldia i el gabinet de relacions internacionals de l'Ajuntament.

En el primer capítol s'analitza el nou rol de les ciutats en l'escenari internacional a partir dels anys 80; en el segon, es descriu el context de l'acció internacional de la ciutat de Barcelona durant els anys 80 i 90; en el tercer s'analitza específicament l'acció política de Margall en l'àmbit europeu durant els anys 90; en el quart s'explica específicament la seva tasca com a president del Comitè de les Regions, i en el cinquè s'aborda la teorització de l'Europa de les ciutats per part de Maragall com a conseqüència directa de la seva acció política.

1. Les ciutats com actors internacionals

L'objecte d'estudi d'aquesta recerca és el rol de Pasqual Maragall en la contribució de Pasqual Maragall en l'impuls i projecció d'un moviment europeu de ciutats. La hipòtesi de treball és que aquesta contribució va permetre que tinguessin un lloc en la construcció europea posterior a Maastricht -convertint-les en actors polítics- tot reforçant el lideratge barceloní, en un marc de desenvolupament d'un nou model de diplomàcia de ciutats a nivell internacional.

Aquesta recerca parteix dels treballs de Manuel Castells i Jordi Borja (1997) sobre la gestió de les ciutats en l'era de la globalització i la informació i el seu paper en l'escena mundial, que van conceptualitzar el nou rol de les ciutats als anys 90; de l'anàlisi de Rafael Grasa (2006) sobre les xarxes globals de ciutats; i de la teoria sobre la ciutat global definida per John Friedman (1986 i desenvolupada per Saskia Sassen (1991 i 1994) i actualitzada per Simon Curtis (2011). Una nova teoria urbana que estudia les ciutats com a espais relacionals globals, com a nodes polítics, econòmics i socials de les noves realitats transnacionals, que connecten l'espai local amb la globalitat.

Aquests treballs s'emmarquen en una teoria més àmplia de les relacions internacionals que defineix un nou ordre mundial, en el procés de globalització que s'inicia als anys 70-80, que transcendeix les tradicionals relacions diplomàtiques entre estats, per incorporar l'acció d'organitzacions no governamentals, autoritats públiques subestatales i un creixent rol de l'opinió pública internacional.

En aquest context, les ciutats han desenvolupat dos tipus d'estratègies: una estratègia de màrqueting urbà dirigit a desenvolupar polítiques d'atracció d'inversions i de posicionament internacional, en el marc de relacions de competència amb d'altres ciutats de la mateixa regió o d'altres continents; i una estratègia de col·laboració amb d'altres ciutats que busquen posicionar-se políticament en el context internacional, exercir una certa influència en l'establiment de l'agenda internacional i desenvolupar noves formes de governança.

En el marc d'aquesta segona estratègia les ciutats esdevenen "actors polítics" que estableixen relacions multinivell per tal de fomentar una "governança multinivell" com a mecanisme equilibrador d'un sistema internacional estatocèntric, com han analitzat autors com Michele Acuto (2013).

En l'àmbit de la Unió Europea, les ciutats i les regions han tingut l'oportunitat de desenvolupar estratègies pròpies en el marc d'un sistema de governança multinivell, tal i com han assenyalat autors com Carolyn Moore (2008), Simona Piettoni (2010), Francesc Morata (2005) i Javier Sánchez Cano (2015), que va tenir el seu punt àlgid en la dècada i mitja que transcorre entre l'aprovació del Tractat de Maastricht el 1991 i el procés d'elaboració de la Constitució Europea primer i el Tractat de Lisboa després (2002-2007).

En aquest treball analitzarem l'acció de Pasqual Maragall en l'àmbit europeu i internacional des d'aquesta perspectiva. L'aposta de l'alcalde Maragall per construir un moviment europeu de ciutats i una diplomàcia internacional de ciutats durant els anys 90 no sembla respondre a una voluntat de *city marketing* sinó a una voluntat de *city leadership* per a desenvolupar noves formes de governança en les que les ciutats hi tinguessin un paper rellevant, especialment en el marc de la nova Unió Europea sorgida del Tractat de Maastricht.

Una estratègia present des dels anys 80, i que es va desenvolupar en els anys previs als Jocs Olímpics, amb una voluntat expressa d'incorporar els alcaldes d'altres ciutats al projecte olímpic¹ i d'utilitzar la projecció internacional de la ciutat, per impulsar xarxes europees i internacionals, amb una aposta molt personal de Pasqual Maragall per convertir Barcelona en un referent urbà, en líder de les xarxes de ciutats a Europa i al món, més enllà dels rèdits materials que la ciutat en pogués obtenir. Una aposta que va tenir continuïtat en l'estratègia posterior de la ciutat amb l'alcalde Joan Clos i que arriba fins a l'alcaldeessa Ada Colau. En aquest sentit, cal entendre dos projectes tan diferents com el Fòrum Universal de les Cultures de 2004 i la Xarxa de Ciutats-Refugi de 2015².

Aquesta estratègia de Maragall encaixa perfectament amb el seu ideal de ciutat i en la concepció que va defensar sempre de quin havia de ser el rol de les ciutats a Europa i al món.

Per Maragall, la ciutat era l'espai on la societat hi abocava tots els seus problemes però també l'únic espai on els podia resoldre, metàfora de tots els problemes i complexitats del món. Maragall recordava sovint als seus regidors que “canviant un barri” estaven contribuint a “canviar el món”, en la mesura que si arreglaven els problemes d'un barri com el Raval, estaven contribuint a resoldre els problemes de les ciutats d'on provenien les persones que vivien al Raval.

I per fer-ho, oferia Barcelona com a punt de referència per a d'altres ciutats: “Una de les virtuts que ha tingut Barcelona durant aquests anys -afirmava Maragall el gener de 1990- ha estat crear una petita doctrina de salvació, d'esperança en el futur de les ciutats. (...) Nosaltres voldríem ser, perquè sabem que podem ser-ho, una mica el far d'aquest europeisme urbà progressista”³.

L'activisme internacional de Pasqual Maragall s'explica, per sobre de tot, per aquesta voluntat d'esdevenir “far” d'una nova forma de fer política des de la ciutat, i de contribuir a resoldre els problemes del món, més enllà de les limitades possibilitats -i nul•les competències- que un govern municipal podia i pot disposar en l'arena internacional. Però també s'explica pel seu convenciment que la nova etapa que s'obria després de la caiguda del mur de Berlín i del teló d'acer a Europa, acompanyada de la nova Europa de Maastricht podia oferir grans oportunitats a les ciutats en general i a Barcelona en particular.

1 Antònia Sabartés afirma que hi va haver una voluntat expressa d'incorporar altres ciutats i teixir complicitats amb altres alcaldes al voltant del projecte de Jocs Olímpics. A Catalunya i Espanya a través de les subseus olímpiques, i a nivell internacional amb la invitació a la inauguració dels Jocs, a la que van assistir uns 40 alcaldes d'arreu del món. Entrevista a Antònia Sabartés realitzada el 7 de juliol de 2015.

2 Javier Sánchez considera que el Fòrum tenia un projecte polític darrere sobre el rol de les ciutats al món. L'ajuntament va intentar explicar la internacionalització de la ciutat als barcelonins, però aquest intent per fer “marca interna” no va funcionar. Entrevista a Javier Sánchez Cano realitzada el 3 de juliol de 2015.

3 Citat a Mauri, L. i Uría, L. (1998), *La gota Malaia*, Edicions 62, Barcelona, p.342-343

2. La projecció internacional de Barcelona (1983-1997)

La contribució de l'alcalde Maragall a la construcció d'un moviment europeu de ciutats que esdevingués "actor polític" del procés de construcció europea, cal contextualitzar-lo en les relacions internacionals desenvolupades per l'Ajuntament de Barcelona durant el seu mandat. En aquest sentit, cal prestar una atenció especial a l'evolució durant els anys 80 i 90 de la Unió Internacional d'Autoritats Locals (IULA), la Federació Mundial de Ciutats Unides (FMCU), l'Associació Mundial de Grans Metròpolis (*Metropolis*), el programa de nacions unides HABITAT, i els múltiples convenis de col·laboració i agermanament amb desenes de ciutats dels cinc continents.

En aquest marc cal distingir diverses etapes. En l'etapa preolímpica, es poden distingir clarament dues fases en l'acció internacional i europea de l'Ajuntament de Barcelona.

La primera etapa (1983-1987) protagonitzada per la candidatura de Barcelona a organitzar els Jocs Olímpics d'estiu de 1992, la consolidació de relacions d'agermanament amb les ciutats de Colònia, Milà, Boston, Sao Paulo i Montevideo, i la incorporació a les organitzacions europees i internacionals de ciutats, com la *International Union of Local Authorities* (IULA), la *Fédération Mondiale des Cités Unies* (FMCU), o l'Associació Mundial de les grans metròpolis (*Metropolis*), entre d'altres.

La segona (1987-1991), caracteritzada per la construcció d'una imatge de ciutat vinculada a l'organització dels Jocs Olímpics. Un temps de viatges pels cinc continents en una tasca sistemàtica de promoció de la ciutat, que evidencia el lideratge de Pasqual Maragall en aquesta tasca de promoció i en l'impuls de l'acció exterior de l'Ajuntament, posant les bases per a la seva eclosió en els anys posteriors. És en aquesta etapa que es crea el gabinet de relacions internacionals de l'Ajuntament, amb en Jordi Borja⁴ al capdavant fins el 1995, quan va ser substituït per Margarita Obiols.

En l'etapa postolímpica (1992-1997) és quan es consolida el lideratge internacional de Barcelona i el seu alcalde, quan Barcelona assoleix el ple reconeixement internacional gràcies a una estratègia de *city leadership*. Una estratègia construïda a través de la presidència de Pasqual Maragall del Consell de Municipis i Regions d'Europa (CMRE) i del Comitè de les Regions de la UE, i d'iniciatives d'alt contingut simbòlic com la Declaració Rio-Barcelona, el programa de cooperació amb la ciutat assetjada de Sarajevo i la ciutat dividida de Mostar -que aconsegueix involucrar a ciutats europees i de l'orient mitjà- i la voluntat de reforçar Barcelona com a "capital mediterrània" a partir de la cimera euromediterrània de 1995.

És en aquest període quan s'aposta clarament per la participació en el projecte de construcció europea, sota l'empara de l'impuls que suposa el Tractat de Maastricht, i es construeix la imatge de Barcelona com a model de diplomàcia de ciutats, alhora que augmenta el seu prestigi internacional com a model d'èxit de transformació urbana, susceptible de ser exportat. I és també al final d'aquest període, després de la Conferència HABITAT 2 a Istanbul el 1996, que es consolida el lideratge internacional de Barcelona per construir una nova organització mundial de ciutats sota el nom ideat per Pasqual Maragall: *United Cities*.

Finalment, la darrera etapa ja es produeix en temps de l'alcalde Joan Clos, entre 1998 i 2004. Les fites de la ciutat durant aquests anys -com el reconeixement del paper de les ciutats per part

⁴ Jordi Borja, regidor entre 1979 i 1987, va assumir la direcció de les relacions internacionals de l'Ajuntament l'any 1987 i a partir de setembre de 1992 va exercir com a "Delegat de Relacions Exteriors".

de Nacions Unides, la intervenció de l'alcalde de Barcelona a l'Assemblea General de Nacions Unides, i la creació de la *United Cities and Local Governments* (UCLG) amb seu a Barcelona són resultat de l'impuls previ de l'alcalde Pasqual Maragall.

L'activisme internacional de Pasqual Maragall durant els més de 14 anys en què va ser alcalde de la ciutat, es pot mesurar amb un indicador: el nombre de viatges oficials que va realitzar⁵.

Entre 1983 i 1997, Maragall va realitzar una dotzena de viatges als Estats Units, on s'hi va desplaçar per primer cop l'any 1983 per inaugurar la Càtedra Barcelona-Nova York i formalitzar l'agermanament amb la ciutat de Boston. L'any 1986 hi tornaria per a ser rebut a Washington per l'aleshores vicepresident George Bush. L'any 1985 va realitzar un primer viatge oficial per Amèrica Llatina, on va visitar Rio de Janeiro, Sao Paulo, Montevideo i Buenos Aires. Hi tornaria l'any 1986 a Puerto Rico i el 1991 a Mèxic. Corea i Japó també van formar part de l'agenda internacional de Pasqual Maragall. A Corea hi va viatjar el 1984 i el 1988 en l'etapa de preparació dels Jocs Olímpics de Seül, aprofitant el segon viatge per visitar el Japó i entrevistar-se amb dos ministres del govern japonès. A Japó hi tornaria el 1993. El darrer escenari internacional dels viatges de l'alcalde Maragall va ser la Mediterrània, on va visitar Tunísia el 1986, Turquia el 1996 i Algèria el 1997. Viatges que van servir per formalitzar els agermanaments amb les ciutats de Monterrey (Mèxic), Pusán (Corea), Montevideo, Rio de Janeiro, Sao Paulo i Tunis.

En total, 22 viatges oficials a Amèrica, Àsia i el Nord d'Àfrica (1,5 per any) als que cal afegir visites a més de quaranta ciutats europees: Albertville, Amsterdam, Atenes, Berlín, Birmingham, Bonn, Budapest, Brussel·les, Dublín, Colònia, Copenhagen, Davos, Düsseldorf, Estocolm, Estrasburg, Florència, Frankfurt, Gènova, Ginebra, Göteborg, Hèlsinki, Lausana, Leningrad (Sant Petersburg), Lisboa, Londres, Luxemburg, Milà, Montpeller, Munic, Oxford, París, Porto, Praga, Roma, Rotterdam, Sarajevo, Stuttgart, Toulouse, Torí, Viena...

2.1. La Declaració de Rio i la “treva olímpica”

L'any 1992 va marcar, sens dubte, un abans i un després en la projecció internacional de la ciutat de Barcelona, gràcies als Jocs Olímpics. Però el que va caracteritzar la fita olímpica en la projecció de la ciutat va ser la seva capacitat per a transcendir els Jocs en tant que esdeveniment esportiu de caràcter global amb iniciatives de caràcter simbòlic, com la “Declaració Rio-Barcelona 1992” o la cooperació institucional amb la ciutat assetjada de Sarajevo durant la guerra dels Balcans i la crida feta per l'alcalde Maragall per aconseguir una “treva olímpica” durant la celebració dels Jocs. Dues iniciatives que van fixar l'objectiu de Barcelona: convertir-se en referent de les ciutats d'arreu del món per estar en disposició d'exercir un cert lideratge en el moviment internacional de ciutats.

El 2 de maig de 1992 va començar el setge sobre la ciutat de Sarajevo, capital de Bòsnia-Herzegovina i ciutat olímpica el 1984, quan va organitzar els Jocs Olímpics d'Hivern. El drama de Sarajevo va marcar els Jocs Olímpics. En el seu breu discurs d'inauguració, Maragall va fer una “crida pública per al compliment de l'acord del 17 de juliol⁶, relatiu a una treva a l'antiga Iugoslàvia”, a demanda del secretari general de Nacions Unides. “Podria ser la treva olímpica de la tradició clàssica, i potser l'inici del retorn al sentit comú i al comportament cívic” -va reblar⁷.

⁵ Llistat elaborat en base a la informació de les memòries de l'activitat internacional publicades per l'Ajuntament de Barcelona el 1995 i el 2006.

⁶ Acord d'alto al foc signat a Londres el 17 de juliol de 1992.

⁷ Discurs de Pasqual Maragall en la inauguració dels Jocs Olímpics de Barcelona, 25 de juliol de 1992.

La treva olímpica demanada per Maragall en nom del secretari general de Nacions Unides, i amb el suport implícit del Papa en el seu missatge als Jocs, no es va aplicar, però Maragall va convocar a una seixantena d'alcaldes d'arreu del món al Saló de Cent de Barcelona, el dia 26 de juliol -l'endemà de la inauguració dels Jocs- per demanar la fi del conflicte. Maragall havia convidat a la cerimònia d'inauguració als alcaldes de les capitals de les 6 repúbliques iugoslaves, però només l'alcalde de Sarajevo, Muhamed Khesevljakovic, va venir a Barcelona per adreçar-se als alcaldes reunits al Saló de Cent i fer evident davant el món l'horror de la guerra en una ciutat que tot just 8 anys abans havia acollit els jocs olímpics d'hivern. Pocs dies després es constituïa el Comitè Ciutadà de Solidaritat amb Sarajevo i el mes d'octubre de 1992 va sortir el primer comboi d'ajut humanitari organitzat per l'Ajuntament.

El govern de la ciutat va mobilitzar tota la ciutat en aquest projecte, amb una desena de combois i enviaments de roba, medicaments, aliments i fins i tot autobusos i una ambulància, així com concerts i manifestacions de solidaritat i expedicions d'objectors de consciència als camps de refugiats de Croàcia.

Entre les múltiples activitats impulsades per l'Ajuntament cal destacar dues iniciatives d'impacte europeu: la Declaració sobre l'ex Iugoslàvia signada pel CMRE a proposta de Barcelona i Estrasburg l'any 1993 i l'adhesió a la campanya "Sarajevo, Capital Cultural d'Europa" que pretenia que el Consell de Ministres de Cultura de la UE nomenés Sarajevo capital cultural europea. La proposta no va prosperar, però es va aconseguir celebrar el Festival d'Hivern de Sarajevo entre el 21 de desembre de 1993 i el 21 de març de 1994.

Després de les eleccions municipals de 1995, Maragall va declarar simbòlicament Sarajevo Districte 11è de Barcelona, va viatjar a la ciutat al mes de setembre amb un avió militar dels cascos blaus de l'ONU i va convidar a l'alcalde de Sarajevo, Tarik Kapusovic, a fer el pregó de les Festes de la Mercè d'aquell any. Després dels acords de pau de Dayton de novembre de 1995, va promoure l'obertura d'una ambaixada local a Sarajevo amb la col·laboració de set ciutats europees més -Bolonya, Budapest, Estocolm, Estrasburg, Lisboa, Ljubljana i Viena- i el suport del Consell d'Europa, i va viatjar de nou a la ciutat el mes de març de 1996 per a inaugurar-la.

L'altre gran projecte simbòlic impulsat per Maragall fou la Declaració Rio-Barcelona. Rio de Janeiro va ser la seu de la "Cimera de la Terra", la Cimera de Nacions Unides sobre el Medi Ambient i el Desenvolupament entre el 2 i el 12 de juny de 1992, tan sols unes setmanes abans que Barcelona inaugurés els Jocs de la XXV Olimpíada el dia 25 de juliol. Aquesta cimera va ser un dels esdeveniments més importants de la dècada, en la mesura que va posar les bases per a una nova agenda de desenvolupament sostenible -l'Agenda 21- i es va signar la Convenció per la Diversitat Biològica i la Convenció Marc sobre el Canvi Climàtic, que va assumir per primera vegada de forma oficial els efectes nocius de l'activitat humana sobre el clima i la necessitat de prendre mesures per corregir-los.

En aquest context, Barcelona va saber aprofitar molt hàbilment la coincidència dels dos grans esdeveniments per promoure la "Declaració Rio de Janeiro-Barcelona", signada pels alcaldes Marcelo Alencar i Pasqual Maragall, una declaració de 7 punts en la que es comprometien a "utilitzar la força de la nostra imatge al servei d'un món que és cada dia més un sol món i d'una humanitat que aspira a la pau i a l'amistat" des de la convicció que "el rol de les ciutats en el món serà creixent i positiu"⁸.

En aquesta declaració manifestaven el seu compromís amb el medi ambient i el desenvolupament sostenible, reivindicaven les ciutats com espais de "diversitat i d'integració, de tolerància i

⁸ Declaració Rio, 22 de desembre de 1992, citada a *Barcelona al Món*, Ajuntament de Barcelona (1995).

d'intercanvi” que fomentin “la integració de les societats urbanes multiculturals”, oferien les ciutats com a plataforma “d’intermediació política i social” per errent a la crisi de la política, i afirmaven la voluntat de les ciutats de “desenvolupar un acció pròpia en l’àmbit internacional”, assumint un nou rol i aspirant a ser “interlocutors vàlids i reconeguts de les grans organitzacions internacionals”, fixant-se un objectiu per aconseguir-ho: la unificació de les dues grans organitzacions internacionals de ciutats, la IULA i la FMCU, que s’havien creat a l’empara de la política de blocs i que calia superar en el nou context obert per la fi de la guerra freda.

La Conferència de Rio el 1992 va ser l’oportunitat per posar a treballar conjuntament, per primer cop, les dues grans organitzacions internacionals de ciutats, la FMCU i la IULA, que juntament amb les associacions *Metropolis* i *Summit* van posar en marxa el Grup dels 4, per coordinar l’acció mundial de les ciutats sobre la base del seguiment dels treballs de la Conferència de Rio, i l’octubre de 1992 es va crear un “comitè d’enllaç” entre la FMCU i la IULA amb el CMRE, per a facilitar l’apropament entre les diferents organitzacions amb l’objectiu d’avançar cap a una Assemblea Mundial de Ciutats Unides. En aquest apropament hi van tenir un rol imprescindible els presidents de les tres organitzacions: l’alcalde de Barcelona, Pasqual Maragall (CMRE), l’alcalde de Lisboa, Jorge Sampaio (FMCU) i el president de la IULA, l’italià Ricardo Triglia⁹.

L’acció conjunta dels 4 presidents davant del secretari general de Nacions Unides, Boutros Boutros-Ghali -amb qui es van reunir el desembre de 1993- va tenir com a resultat que la constitució de l’Assemblea Mundial de Ciutats es celebrés conjuntament amb la Conferència HABITAT II, a Istanbul el 1996, i que aquesta es plantegés com una “Cimera de ciutats”, on els alcaldes hi van tenir un paper protagonista i es van posar les bases per a que la futura organització mundial de ciutats tingués un estatut especial en el si del sistema de Nacions Unides.

De fet, l’activisme internacional de Pasqual Maragall va ser tal que va acceptar la Presidència Delegada de la FMCU des de finals de 1995 fins a mitjans de 1997, coincidint amb la celebració a Istanbul de l’Assemblea Mundial de Ciutats i la Conferència HABITAT II, tot i ser president d’una organització, el CMRE, que era la secció europea de la IULA, l’altra organització mundial de ciutats.

2.2. Barcelona i l’activisme internacional de Pasqual Maragall

L’activitat internacional de l’alcalde Maragall es va traduir també en l’organització a Barcelona d’algunes grans conferències internacionals, des de la Conferència Internacional sobre Població i Futur Urbà de 1986 -organitzada per Nacions Unides i que va comptar amb la participació del secretari general de l’ONU, Javier Pérez de Cuéllar- fins a la primera conferència de ciutats del mediterrani celebrada el març de 1995 -uns mesos abans de la Conferència Intergovernamental Euromediterrània que va donar lloc al “Procés de Barcelona”- o la trobada de ciutats llatinoamericanes que es va realitzar el 1997 en paral·lel a la reunió del Banc Interamericà de Desenvolupament (BID) que es va celebrar a la ciutat.

L’aposta per Amèrica Llatina es va consolidar amb la creació el 1993 del *Centro Iberoamericano de Desarrollo Estratégico Urbano* (CIDEU), amb l’objectiu de difondre el model i la metodologia del Pla Estratègic de Barcelona a les ciutats llatinoamericanes, i el compromís amb la Mediterrània es va fer efectiu amb l’establiment de programes de cooperació amb ciutats fortament colpejades per la violència, com Alger, i amb el compromís del procés de pau entre ~~Israel i Palestina~~, a través de l’agermanament simultani de Barcelona amb Tel-Aviv i Gaza, i els programes de cooperació amb Gaza desenvolupats a finals dels anys 90, per contribuir a millorar les seves infraestructures bàsiques.

⁹ Ricardo Triglia era alcalde d’una petita localitat del Piemont, Coniolo, i president de l’Associació Nacional dels Municipis Italians, vinculada als municipis demòcratacristians.

Després de la Conferència de Ciutats del Mediterrani celebrada a Barcelona el març de 1995, es va posar en marxa un secretariat, com a òrgan coordinador, format per les ciutats d'Alger, Amman, Jericó, Haifa, Marsella, Nicòsia, Rabat, Roma, Sarajevo, Tunis i Barcelona, amb una secretaria tècnica amb seu a Barcelona. Aquest secretariat es va convertir en interlocutor de la Comissió Europea per a la seva política euromediterrània.

L'activisme internacional de Maragall va fer créixer el rol i el prestigi internacional de Barcelona, que va assolir el seu zenit ja en temps de l'alcalde Joan Clos, quan Barcelona va liderar la creació d'una única organització internacional de ciutats -la UCLG-CGLU- i l'alcalde Joan Clos es va convertir en la primera autoritat local en adreçar-se a l'Assemblea General de Nacions Unides, el 6 de juny de 2001. Tres anys més tard, el maig de 2004 prop de 3.000 representants de governs locals d'arreu del món van participar a París en el congrés fundacional de la *United Cities and Local Governments* (UCLG), que va decidir establir la seva seu a Barcelona. Un èxit que culminava una llarga trajectòria iniciada 20 anys abans, i que situava a la ciutat com un referent del municipalisme internacional i un dels millors exemples de la "diplomàcia de ciutats" que ha defensat el moviment internacional de ciutats. Amb la creació de la CGLU Barcelona culminava la seva aposta per aconseguir que les ciutats del món parlessin amb una sola veu, un dels grans reptes plantejats per Maragall durant el seu mandat.

Tanmateix, a partir de 1992 l'alcalde Maragall es va centrar molt més en Europa, amb un objectiu clar: construir un moviment europeu de ciutats, enfortir les organitzacions de ciutats i de poders locals, i convertir les ciutats en actors polítics rellevants en el marc de la construcció europea. Aquest és l'objecte principal d'aquest treball, tot i que és indistingible de la contribució al moviment internacional de ciutats, que culminaria en l'etapa de Joan Clos.

En opinió d'Antònia Sabartés el lideratge de Maragall va començar amb l'elecció com a president de la CMRE el 1991. "Maragall es pren molt seriosament la presidència del CMRE i allà comença la teorització del paper de les ciutats. Assumeix la presidència del CMRE abans del que estava previst i hi convida a tothom"¹⁰. Des d'allà es posa en marxa el G-4 (CMRE, IULA, FMCU, *Metropolis*), que possibilita que per primer cop a la història un alcalde, Jean Doré, de Montreal, parli davant una cimera de Nacions Unides, la Cimera de la Terra de 1992. "Allà vàrem comprendre, com havíem fet a nivell europeu, que la unió seria la nostra força, i el nostre objectiu, impulsar la veu de les ciutats a l'escena internacional"¹¹.

En el context d'aquesta presidència, Margarita Obiols cita un altre moment important en la trajectòria internacional de Pasqual Maragall: els Estat Generals del CMRE l'any 1994, on Maragall va llançar el seu "mot d'ordre": "Nacions Unides, Ciutats Unides" davant François Mitterrand i Bronislaw Geremek¹².

En opinió de Sabartés "Maragall va obrir la via internacional i l'alcalde Clos la va saber aprofitar molt bé". En aquest sentit Sabartés destaca l'empatia de Pasqual Maragall amb els altres alcaldes: "Sempre preguntava pels seus problemes i per la situació a les seves ciutats". I és així també com Maragall va assolir una posició de lideratge. Barcelona va participar del G-4 (les 4 grans organitzacions) i després del G-10, el grup d'organitzacions internacionals de ciutats en les que es negocia Istanbul i la creació del CGLU. I com a president del CMRE, va impulsar la Carta d'Autonomia Local de la IULA.

10 Entrevista a Antònia Sabartés. Barcelona, 7 de juliol de 2015.

11 Sabartés, Ma Antònia: "La internacional urbana". Article escrit en motiu del centenari del moviment internacional de ciutats. http://www.rabat2013.uclg.org/sites/default/files/a.sabartes_completo_esp.pdf

12 Obiols, Margarita: "El poder de las ciudades". Article escrit en motiu del centenari del moviment internacional de ciutats. <http://www.rabat2013.uclg.org/es/noticias/el-poder-de-las-ciudades>

3. Barcelona, capital europea

“- I després dels Jocs, què? - Després dels Jocs, Europa!”

L'aposta barcelonina per les xarxes de ciutats europees es remunta a 1986, quan es va constituir el grup *Eurocities*, format per les ciutats de Barcelona, Birmingham, Frankfurt, Lió, Milà i Rotterdam. És a dir, les “segones capitals” dels sis principals països de l'Europa dels 12. Aquest grup es va consolidar a partir de la conferència celebrada a Barcelona a finals de 1988, i la construcció d'Europa” es va fixar com a prioritat “participar activament en la construcció de l'Europa comunitària i consolidar el sistema europeu de ciutats”¹³. Només 7 mesos després, la Comissió Europea, a través del seu President, va reconèixer aquest grup de ciutats com a interlocutor, i el 1992 Eurocities va inaugurar la seu de la seva secretaria a Brussel·les.

El grup es va consolidar en les conferències anuals successives a Lió (1990), Birmingham (1991), Frankfurt (1992) i Lisboa (1993), i, en pocs anys, *Eurocities* va créixer de les sis ciutats fundadores a més de 40, incorporant a diverses capitals d'Estat com Madrid, Lisboa, Atenes, Copenhaguen, La Haia i Bonn, a més d'algunes de les principals ciutats del continent com Amsterdam, Munic i Marsella. El grup de ciutats va posar en marxa sis comitès sectorials (Cooperació Econòmica i Regeneració Urbana, Benestar Social, Cooperació Tecnològica, Transports, Cultura i Medi Ambient) liderats respectivament per les ciutats de Munic, Birmingham, Niça, Leeds, Bolonya i Rotterdam, i es va situar com un punt de referència per a les polítiques socials i territorials de la Comissió Europea.

El germen d'*Eurocities* va permetre que Barcelona pogués aspirar al lideratge del Consell de Municipis i Regions d'Europa (CMRE). El 12 de desembre de 1991 a París, l'alcalde Maragall fou elegit president del CMRE, per aclamació, substituint el veterà alcalde de Magúncia, el democratacristià Josef Hoffmann. La seva candidatura fou presentada pel president de la FEMP, Tomás Rodríguez Bolaños, alcalde de Valladolid. I delegà les seves funcions en el vicepresident Hofman fins l'octubre de 1992, passats els Jocs Olímpics.

3.1. La presidència del Consell de Municipis i Regions d'Europa (CMRE)

Maragall va prendre possessió del càrrec a Barcelona el 8 de maig de 1992, la vetlla del dia d'Europa, en un acte al Palau de Pedralbes en què va participar el President de la Comissió Europea, Jacques Delors¹⁴. En aquest acte, que va precedir la primera reunió del *bureau* presidida per Maragall, hi van participar el president del Consell d'Europa, els alcaldes del C-6 i una àmplia representació institucional.

Un any abans, el 8 de maig de 1991, s'inaugurà la Representació de la Comissió Europea a la ciutat -també amb la presència de Delors- manifestant el clar compromís de la ciutat amb el projecte europeu, però també el compromís del president de la Comissió amb Barcelona, en un any clau per al futur d'Europa, en el que es celebrarien dos referèndums sobre el recentment aprovat Tractat de

13 Declaració final. Conferència Eurociutats, Barcelona 1989. Citat a *Barcelona al món* (Ajuntament de Barcelona, 1995).

14 Com a nota curiosa i rellevant, cal mencionar que el president de la Generalitat, Jordi Pujol, no va participar en la recepció a Pedralbes per trobar-se a Cracòvia, formalitzant la seva candidatura a la presidència de l'Assemblea de les Regions d'Europa, que l'acabaria elegint el 2 de juliol d'aquell mateix any a Santiago de Compostel·la venent la candidatura del President de la Xunta, Manuel Fraga.

Maastricht, a Dinamarca i França. Segons Sabartés, en la fluïda relació institucional entre Maragall i Delors hi va tenir un paper rellevant la cap de gabinet de Delors, que mantenia una molt bona relació personal amb Elisabeth Gateau, secretària general del CMRE.

En l'acte de presa de possessió com a president del CMRE el 8 de maig de 1992, Maragall va reafirmar el seu ideari d'europeisme urbà: “L'Europa nascuda de Maastricht és l'Europa de les regions i les ciutats, l'Europa territorial, concreta, ísicament determinada, amb noms, accents i perfils diferents i, tanmateix, irrevocablement disposada a la unió en llibertat (...). Les ciutats són el ciment d'Europa, però Europa també ha de ser l'àmbit superior on les ciutats i les regions trobin el diàleg i la cooperació que necessiten”¹⁵.

Maragall va fixar l'objectiu: la participació de les ciutats en els mecanismes de cooperació i decisió a nivell europeu. I Delors hi va respondre positivament, veient en aquest discurs una via de sortida al creixent euroscepticisme generat per l'aprovació del Tractat de Maastricht, especialment a França: “Les ciutats són elements essencials de la construcció de l'Europa autèntica, són l'esglaió entre el poder que s'allunya i els simples ciutadans”. La sintonia, però, venia de lluny. Maragall i Delors havien coincidit a París a mitjans dels anys 60 i la seva relació s'havia reprès en els darrers anys. Una relació de col·laboració que es va mantenir al llarg dels anys 90 i que Barcelona va agrair nomenant Delors “*Friend of Barcelona*” el 1998.

El Consell de Municipis d'Europa (CME) es va crear a Ginebra el 1951, i l'any 1984 es va convertir en Consell de Municipis i Regions d'Europa (CMRE), com a resposta al creixent moviment regional europeu, que va acabar constituint l'Assemblea de Regions d'Europa (ARE) el 1985. El CMRE estava format per les seccions nacionals i les associacions d'entitats locals i territorials dels estats membres del Consell d'Europa -en aquell moment, 38 associacions nacionals de 25 països- i la representació espanyola es canalitzava a través de la Federació Espanyola de Municipis i Províncies (FEMP).

Segons Antònia Sabartés al CMRE no li agradava el projecte d'*Eurocities*, perquè era un projecte de grans ciutats¹⁶. El CMRE, en canvi, era una federació de federacions de municipis, amb milers de ciutats petites i mitjanes. Tenia la seu a París i una oficina a Brussel·les. Però Maragall va ser molt ben rebut a la CMRE perquè, de fet, gairebé el van anar a buscar. Sabartés afirma que “el CMRE buscava un president del sud i socialista. Per tant, Elisabeth Gateau i la secció italiana del CMRE van prendre la iniciativa d'anar a buscar el Pasqual”. De fet, Maragall va anar a buscar el suport de la Federació Espanyola de Municipis i Províncies (FEMP), qui l'havia de proposar formalment, quan ja estava tot negociat amb la secretària general del CMRE i es gaudia del suport dels alcaldes italians i francesos, principalment.

La FEMP, presidida per Tomás Rodríguez Bolaños, alcalde de Valladolid (PSOE) i amb Antonio Luís Hernández de secretari general, “era més partidària de posar un alcalde d'una ciutat mitjana, i no gran, i no es refiaven de Maragall, que anava per lliure”, segons Sabartés. La FEMP no acceptava el predomini de les grans ciutats -les del C-7 liderades per Barcelona ja s'havien incorporat a *Eurocities*- “però van haver d'acceptar la candidatura de Maragall com un fet consumat”. En aquestes condicions “la FEMP no té més remei que presentar-lo com a candidat”, tot i que fins llavors Maragall no havia tingut cap càrrec a la federació de municipis.

La presidència de Maragall va donar un nou impuls al CMRE, posant el seu capital polític al servei de l'organització i utilitzant el nou càrrec per fer créixer el prestigi internacional de la ciutat. Maragall i el seu equip, amb Jordi Borja al capdavant, van saber establir una relació de confiança i col·laboració amb la secretària general del CMRE, Elisabeth Gateau que va convertir la relació

15 Citat a *La Gota Malaia*, p. 339.

16 Entrevista a Antònia Sabartés. Barcelona, 7 de juliol de 2015.

Barcelona-CMRE en una *win win situation*. Una col·laboració afavorida per l'afiliació política, en la mesura que Gateau formava part del Partit Socialista francès -en aquell moment, el partit governant a França- i que Borja va saber utilitzar la complicitat de diversos partits socialistes europeus, que volien propiciar que un membre de la seva família política fos el nou president del CMRE. Tanmateix, només el capital polític que tenia en aquell moment Maragall, així com el suport dels socialdemòcrates alemanys i holandesos a l'elecció d'un alcalde dels països del sud, expliquen que l'aleshores ministre francès dels departaments i els territoris d'ultramar, Louis Le Pensec, desistís del seu desig d'esdevenir president del CMRE¹⁷.

A partir de 1992, el CMRE va establir 4 comissions de treball sectorial (Medi Ambient, Afers Socials, Transports, Política Regional i Urbana) i una "Comissió de dones representants de les autoritats locals i regionals" per promoure el seu paper i enfortir la seva presència política. Però la principal aportació de Maragall va ser el paper protagonista que va donar al CMRE en el reconeixement de les ciutats i les col·lectivitats locals en la construcció europea, a través de l'impuls i la creació de la Conferència de Poders Locals i Regionals d'Europa, l'Intergrup dels Electes Locals i Regionals del Parlament Europeu, la I Conferència Parlament Europeu - Poders Locals l'abril de 1994 i, finalment, la participació dels ens locals al Comitè de les Regions.

La Conferència de Poders Locals i Regionals d'Europa (CPLRE) es va crear el 1957 com una conferència d'alcaldes vinculada al Consell d'Europa. En aquest marc s'aprova la Carta Europea d'Autonomia Local el 1985, i el 1994 es decideix convertir i estabilitzar les reunions amb la creació del Congrés de Poders Locals i Regionals, que celebra la seva primera conferència del 31 de maig al 3 de juny de 1994. Maragall va ser molt actiu en la promoció de la Carta Europea d'Autonomia Local. En aquell moment Maragall era president del CMRE i Pujol ja era president de l'ARE.

El CMRE participava com a organització consultiva del CPLRE, però la FEMP és qui decidia la representació espanyola en el Congrés. I l'ARE va demanar que les regions també hi participessin. Pujol i Maragall participen en les negociacions de creació de la CPLRE tot i no assumir-hi cap càrrec institucional. I pacten amb la secretària general del Consell d'Europa, Catherine Lalumière, que la nova organització es dividiria en dues cambres: una cambra de poders local i una cambra de regions. Una divisió que segueix vigent en l'actualitat i que es va negociar el desembre de 1992 en una reunió a París entre la secretària general del Consell d'Europa, el president del CPLRE, el president de l'ARE (Jordi Pujol) i el president del CMRE (Pasqual Maragall)¹⁸.

Maragall va posar el seu capital polític al servei de les ciutats europees alhora que va aprofitar el càrrec per elevar la posició política internacional de la ciutat. El resultat va resultar exitós, tant per Barcelona com pel CMRE, en la mesura que Maragall va aconseguir fer-se un lloc en les negociacions sobre la composició del Comitè de les Regions, aconseguint que fos també un òrgan de representació de les ciutats, com veurem a continuació.

Tot això sense oblidar el conflicte a l'antiga Iugoslàvia. Maragall també va utilitzar la presidència del CMRE per influir a la IULA en relació al conflicte bosnià. El 5 de setembre de 1995 va presentar al Congrés de la IULA a La Haia una proposta per garantir una presència quinzenal o mensual d'un alcalde europeu en cada un dels enclavaments protegits de Nacions Unides a fi de verificar l'aixecament efectiu del setge pel que fa a la reinstauració de serveis municipals, a més de promoure la creació de l'Ambaixada de la Democràcia Local a Sarajevo. Iniciatives que no podia impulsar des d'un òrgan institucional com el Comitè de les Regions.

17 Citat a *La Gota Malaia* p. 341.

18 Segons explica Maragall en una entrevista a Catalunya Ràdio el 31 de maig de 1994. http://www.cvce.eu/en/obj/interview_with_pasqual_maragall_i_mira_european_citizenship_at_the_level_of_municipalities_and_regions_strasbourg_31_may_1994-en-c885d88f-36b8-46a2-b646-c4396ea06a02.html

3.2. El Tractat de Maastricht i el principi de subsidiarietat

Maragall va aconseguir utilitzar el Tractat de Maastricht, acordat el desembre de 1991 i signat el 7 de febrer de 1992, per donar un tomb a la preeminència de les regions en un òrgan pensat inicialment per ser un òrgan de participació dels *länder* alemanys i les comunitats autònomes espanyoles, que reivindicaven el seu rol des de l'Assemblea de Regions d'Europa. França i el Regne Unit eren els més interessats en aconseguir que les ciutats tinguessin un paper rellevant en el nou Comitè de les Regions i ells havien forçat la inclusió de les ciutats en l'article del Tractat que creava el Comitè.

El Tractat de Maastricht va instaurar el principi de subsidiarietat com un dels principis fonamentals de la Unió Europea, i va reconèixer el paper institucional dels nivells territorials subestats, tant en la gestió de fons europeus, com en els mecanismes consultius de presa de decisions. El “principi de subsidiarietat” establia que les competències havien de ser exercides pel nivell de l'administració més proper al ciutadà, llevat que raons d'eficàcia, equitat, cohesió social o nacional justifiquessin el contrari. El principi estava tan pensat per salvaguardar les competències nacionals com les competències dels poderosos *länder* alemanys davant les creixents competències comunitàries.

En aquest mateix sentit, el Tractat va preveure la creació d'un “Comitè de les Regions” com un òrgan consultiu del conjunt de les institucions europees -Comissió, Parlament i Consell de Ministres- amb el mateix rang que el Comitè Econòmic i Social. La creació del Comitè, una demanda específica dels *länder* alemanys per fer front a la poca capacitat per influir en les decisions comunitàries que afectaven a les seves competències, es va fer des d'una formulació ambigua, però amb el compromís de dotar-lo de més poders en la reforma del Tractat que havia de produir-se el 1996, i que acabaria donant lloc al Tractat d'Amsterdam.

Des d'aquell moment, Maragall va aixecar la bandera de la subsidiarietat, que ja no abandonaria: “De totes les idees europees, més que la del federalisme que alguns compartim i d'altres no tant, la de la subsidiarietat és la idea que pot fundar Europa. És el principi d'organització, no la idea abstracta, la que pot fundar la construcció europea”¹⁹.

¹⁹ Citat a *La Gota Malaia* p. 344.

4. El comitè de les regions (i de les ciutats)

Pasqual Maragall i Jordi Borja van veure en el Tractat de Maastricht una gran oportunitat per a les ciutats. L'article 198 del Tractat, pel qual es creava el Comitè de les Regions, establia que l'organisme de caràcter consultiu, estaria compost per "representants dels ens regionals i locals", amb un total de 189 membres distribuïts proporcionalment entre els estats segons els membres en el Consell. Així Alemanya, França, el Regne Unit i Itàlia tindrien 24 membres i Espanya 21. Aquests membres havien de ser nomenats pel Consell, per unanimitat i a proposta dels respectius estats membres, per un període de quatre anys i amb un mandat renovable. En aquest sentit, resultava rellevant que tant Espanya com Alemanya tinguessin més membres al Consell que als *länder* o CCAA -16 i 17 respectivament- fet que obria la porta a que hi participessin representants municipals sense haver de competir amb la representació dels ens regionals.

L'article 198 deixava clar també que els membres del Comitè "no estarien vinculats per cap mandat imperatiu" i que exercirien les seves funcions "amb absoluta independència, en l'interès general de la Comunitat"²⁰. El Comitè, que havia de designar un president i una mesa per un període de dos anys, podia ser convocat a instàncies del Consell o de la Comissió, o reunir-se per pròpia iniciativa per presentar dictàmens a requeriment del Consell o de la Comissió o per pròpia iniciativa quan ho considerés oportú.

4.1. La negociació per a la constitució del Comitè de les Regions

L'alcalde Maragall es va fixar com a objectiu prioritari de la seva contribució al moviment europeu de ciutats, que aquestes estiguessin representades al nou Comitè de les Regions en peu d'igualtat amb els governs regionals, per tal de convertir-les en actors polítics rellevants i garantir el compliment del principi de subsidiarietat. Per tal d'assolir aquest objectiu, es va enfrontar al govern espanyol i als presidents autonòmics socialistes per aconseguir el seu objectiu, també en contra d'allò defensat pel president Jordi Pujol, que en aquell moment era President de l'ARE, i ho va fer establint aliances al més alt nivell, buscant la complicitat dels governs britànic i francès i, molt especialment, de la Comissió Europea.

El 9 d'agost de 1992 Maragall es va reunir a Barcelona amb el primer ministre britànic John Major, aprofitant la seva presència als Jocs Olímpics, per parlar de la composició del Comitè de les Regions així com de la candidatura olímpica Manchester 2000²¹. Ho va fer només uns dies després d'entrevistar-se amb Delors per tal de plantejar-li la importància de constituir el Comitè amb una composició equilibrada entre regions i ciutats. Una tasca en la que persistiria durant l'any 1993, amb una nova entrevista amb Delors (29 d'abril), i amb el comissari d'organització institucional, Raniero Vanni d'Archirafi, l'octubre de 1993 i el febrer de 1994.

Entre 1991 i 1994, Maragall i Delors es van entrevistar en un mínim de 6 ocasions, tant a Barcelona com a Brussel·les. La primera, el 13 de març de 1991, quan Maragall va anar a Brussel·les a demanar-li suport en la cooperació transpirinenca i en els projectes d'*Eurocities* i del C-6²², només dos mesos després d'haver sigut rebut en audiència a París pel President Mitterrand, a qui li havia exposat

20 Tractat de la Unió Europea (TUE), signat a Maastricht el 7 de febrer de 1992.

21 Guió 179/92. Gabinet d'Alcaldia. Arxiu Pasqual Maragall.

22 Guió 12/91. Gabinet Alcaldia. Arxiu Pasqual Maragall.

la importància que l'alcalde de Barcelona atorgava a la cooperació amb les ciutats franceses²³. La darrera, l'1 de març de 1994, pocs dies abans de la constitució del Comitè de les Regions.

En la gestació de la creació del Comitè de les Regions i el rol que hi va jugar Pasqual Maragall també hi va tenir un paper rellevant Eneko Landaburu, aleshores director general de Política Regional de la Comissió. Landaburu va crear un Consell Consultiu d'Autoritats Locals i Regionals de la Comissió Europea que es reunia 2 o 3 cops l'any per discutir la política regional, els fons europeus, etc. En aquest consell, que va funcionar entre 1992 i 1994, hi participaven representants del CMRE i de l'ARE, entre d'altres, i Maragall ja hi va participar. Segons Antònia Sabartés, l'objectiu de la Comissió era reforçar les ciutats per tal que tinguessin un paper en el Comitè de les Regions.

En aquest període també va ser rellevant la relació amb l'alcaldesa d'Estrasburg, Catherine Trautman, i la celebració dels Estats Generals dels Municipis i les Regions d'Europa entre el 21 i el 23 d'octubre a la ciutat seu del Consell d'Europa, així com la relació establerta amb Bernard Kouchner -exministre i important col·laborador del President Mitterrand- que va ser pregoner de les festes de la Mercè de 1993.

La tasca de *lobbying* a favor de les ciutats de l'alcalde Maragall es va estendre al Parlament Europeu, buscant la seva complicitat per assolir una representació equitativa entre regions i ciutats que evités que el CdR es convertís en un "Senat de les Regions"²⁴, i al Consell Econòmic i Social, oferint el CMRE com a interlocutor per tal de posar en marxa els aspectes organitzatius i pressupostari del Comitè de les Regions abans de la seva constitució²⁵, i fins i tot amb els *länder* alemanys: el 26 de gener de 1994 es va reunir a Barcelona amb el Ministre d'Afers Federals i Europeus de l'Estat de Baviera, a petició del ministre alemany²⁶.

L'activisme del CMRE i de Maragall en les negociacions de la composició del nou òrgan comunitari va ser intens. De fet, el CMRE fins i tot va presentar una queixa a la Comissió Europea per la composició de les representacions d'Espanya, Alemanya, Bèlgica i Portugal, per entendre que fomentava un fort desequilibri a favor de les regions -els 6 representants belgues eren per les 3 regions i les 3 comunitats lingüístiques- o perquè no designaven electes, en el cas de Portugal.

Al final del procés la representació regional i local al Comitè de les Regions, aprovada pel Consell de Ministres de la UE el 7 de febrer de 1994 després de diversos ajornaments, va resultar bastant equilibrada (99 a 90) per la decisió de determinats Estats, especialment França i el Regne Unit. França, per exemple, va establir 8 representants regionals, 8 departamentals i 8 municipals. I al Regne Unit els 24 representants eren de comtats i municipis. En el cas espanyol, el Govern va atribuir un representant per cada una de les 17 Comunitats Autònomes, més 4 alcaldes titulars i 4 alcaldes suplents. Els titulars eren els alcaldes de Barcelona i Madrid, l'alcaldesa de València, que era també presidenta de la FEMP i l'alcalde de Còrdova, Herminio Trigo, d'IU. A Alemanya, els 16 *länder* van obtenir un representant cada un d'ells -entre els quals les ciutats-estat de Berlín, Hamburg i Bremen- i les autoritats locals van obtenir 8 representants més. I Portugal va acceptar que la seva representació estigués formada per electes locals i no per ~~funcionaris~~²⁷.

23 Guió 01/91. Gabinet Alcaldia. Arxiu Pasqual Maragall.

24 Guió 83/93. Reunió amb Pierre Cot, president del Grup Socialista al Parlament Europeu. Gabinet d'Alcaldia. Arxiu Pasqual Maragall.

25 Guió 84/93. Reunió amb Susanne Tiemann, president del Comitè Econòmic i Social de les Comunitats Europees, Gabinet d'Alcaldia, Arxiu Pasqual Maragall.

26 Guió 17/94, Gabinet d'Alcaldia, Arxiu Pasqual Maragall.

27 Despatxos, notes i reunions amb Elisabeth Gateau durant l'any 1993. Guions 02/93, 112/93, 224/93, 264/93, Gabinet d'Alcaldia, Arxiu Pasqual Maragall.

La batalla per la presidència del Comitè de les Regions va ser dura i conflictiva. Maragall comptava amb el suport del CMRE, que l'havia proposat com a candidat. D'altra banda, l'ARE estava dividida entre el president de Flandes, el democratacristià Luc van der Brande i el president de la regió del Llanguedoc-Rosselló, el liberal Jacques Blanc, que tenia el suport de Jordi Pujol. També a Espanya hi havia tensions. Entre els presidents autonòmics socialistes es criticava que Maragall hagués recollit suports sense comptar amb ells -que poc abans havien donat suport a Pujol com a president de l'ARE- i per al propi Pujol que un alcalde presidís el Comitè de les Regions -i que aquest alcalde fos Pasqual Maragall- era inacceptable.

En la reunió de representants autonòmics socialistes per decidir l'estratègia a seguir en relació a la Constitució del CdR que es va produir a la seu del PSOE el 3 de març de 1994 hi va haver molta tensió. Alguns dirigents socialistes espanyols es preguntaven: "*¿Maragall es el candidato del CMRE o del PSOE?*". No volien acceptar un alcalde de candidat perquè alguns -com Extremadura- aspiraven a una vicepresidència del CdR i, de fet, estaven negociant pactar amb Jordi Pujol aquesta vicepresidència. La majoria, en tot cas, es mostraven molt crítics amb Maragall per haver anat per lliure i presentar la seva candidatura com un "fet consumat". Finalment, però, s'acaben acordant com objectius del partit aconseguir una vicepresidència i una vocalia del CdR. De manera que es dóna suport a la candidatura de Pasqual Maragall com a instrument per assolir aquests objectius, i sempre que no els posi en perill²⁸.

La mateixa tensió s'havia respirat en l'entrevista que van mantenir Pujol i Maragall el 28 de febrer de 1994, 10 dies abans de la constitució del Comitè. "Jo també sóc candidat natural [a la presidència del Comitè de les Regions] però tinc molta feina" -li va etzibar el president a l'alcalde²⁹.

L'alcalde Maragall va presentar oficialment la seva candidatura l'endemà de la reunió amb Pujol i abans d'entrevistar-se a La Moncloa amb Felipe González i Narcís Serra el dia 2 de març, a qui va comunicar que tenia possibilitats de ser elegit vicepresident, com així va ser. El dia 8 de març el CMRE el va proposar oficialment candidat i Maragall va negociar amb el belga Luc van der Brande la vicepresidència primera del Comitè, d'esquenes -però- al grup socialista al Comitè, que li va retreure haver negociat i cedit la presidència als democratacristians sense sotmetre l'acord al grup socialista obviant que el laborista britànic Charles Gray també aspirava al càrrec.

Maragall va defensar el seu acord davant el grup socialista -format per 79 membres i sense majoria en el si del Comitè- i va obtenir el suport a la seva candidatura davant de Charles Gray per 47 vots contra 32, desautoritzant així el president del grup socialista, Willy Claes, ministre d'afers exteriors belga i posterior secretari general de l'OTAN. Finalment, l'ARE va presentar dos candidats -Van der Brande i Blanc- i la divisió a punt va estar de permetre una victòria de Maragall: Blanc va obtenir 56 vots, Maragall 55 i Van der Brande 50. Blanc seria elegit president, però va haver d'acceptar que Maragall no només fos elegit vicepresident, sinó que el succeís dos anys més tard.

El dia 10 de març, l'ARE, el CMRE, el grup socialista i el grup popular europeus van signar un acord segons el qual Pasqual Maragall succeiria a Jacques Blanc a partir de 1996 i van fer signar al propi Blanc, en un document que Maragall, el Gabinet de Relacions Internacionals de l'Ajuntament i la secretària general del CMRE van haver d'utilitzar reiteradament per fer complir els pactes dos anys més tard.

El Comitè de les Regions, després de la seva sessió constitutiva els dies 9 i 10 de març de 1994 a Brussel·les, es va tornar a reunir en sessió plenària els dies 5 i 6 d'abril, per adoptar el reglament

28 Memoràndum 28/94. Gabinet d'Alcaldia. Arxiu Pasqual Maragall.

29 Memoràndum 25/94. Gabinet d'Alcaldia. Arxiu Pasqual Maragall.

intern i constituir vuit comissions de treball: política regional i desenvolupament econòmic; ordenació de l'espai rural; transports i comunicacions; polítiques urbanes; ordenació del territori; medi ambient i energia; educació i formació; Europa del ciutadans, investigació, cultura, joventut i consumidors; i cohesió econòmica i social.

En el procés de creació del Comitè, les regions no van aconseguir el seu objectiu de convertir-lo en un “Senat de les Regions” i el rol de les ciutats al Comitè va ser contraproduent en relació al rol que volien jugar les regions. No van aconseguir, per tant, representació per si mateixes. Però el Comitè tampoc es va convertir en el que volia la Comissió: un consell on negociar la política regional. Una negociació que va seguir en mans dels Estats.

Ara bé, també cal recordar que en el procés de constitució del CdR cap *länder* va votar a favor de separar ciutats i regions. Només ho van defensar Catalunya i el País Basc. Vist en perspectiva, i en opinió de Javier Sánchez, potser hagués sigut més convenient crear un Comitè de Regions i un Comitè de Governos Locals o separar el Comitè de les Regions existent amb la reforma del Tractat d'Amsterdam, però cap actor rellevant ho va posar sobre la taula.

És en aquest context que cal entendre la batalla entre Jordi Pujol i Pasqual Maragall per la representació de regions i ciutats al nou Comitè. Segons Javier Sánchez, la batalla entre Pujol i Maragall, que entre 1992 i 1995 van coincidir com a presidents del CMRE i de l'ARE respectivament, va ser una batalla “per dotar de contingut el Comitè de les Regions”, entre la “identitat regional i les xarxes de ciutats postnacionals”. En la seva opinió, “l'impacte de la UE sobre les regions i les ciutats és molt diferent perquè a les regions els hi treu competències i capacitat de decisió”³⁰.

4.2. L'exercici de la presidència del Comitè de les Regions

El 20 de març de 1996 Maragall va ser elegit President del Comitè de les Regions per una majoria àmplia i sense cap candidat alternatiu. Tot i que Jacques Blanc es va resistir a complir el pacte de 1994, Maragall -després de resultar reelegit alcalde el maig de 1995- es va imposar després de ser reelegit president de la CMRE en l'assemblea celebrada a Torí l'1 de desembre i aconseguir que Pujol -que havia sigut reelegit president de la Generalitat aquell mateix any després que Maragall renunciés a presentar-se com a candidat del PSC- garantís la seva neutralitat en el procés.

L'elecció confirmava una doble capitalitat: “Barcelona és avui a Europa la capital del regionalisme i la capital del municipalisme. I ha de ser bo per a tots. No és senzill, però és bo”, havia afirmat Maragall després de ser elegit vicepresident del Comitè el 1994³¹. Tanmateix, Pujol mai va reconèixer a Maragall aquesta doble funció. El 16 de maig de 1997 -quan ja havia anunciat que deixaria l'alcaldia de Barcelona- Maragall va presidir a Amsterdam una històrica cimera de 260 presidents regionals i alcaldes de grans ciutats europees prèvia a la Conferència Intergovernamental que havia d'aprovar la revisió del Tractat de Maastricht. Pujol no hi va assistir. Maragall, dolgut, va afirmar: “Hi ha absències que no són perdonables”³².

En el seu discurs d'investidura com a president del Comitè de les Regions, Maragall es va fixar com a objectius el reconeixement del Comitè de les Regions com a institució europea, l'impuls de la presència del Comitè en els debats entorn a la reforma del Tractat de Maastricht i la consolidació del paper del Comitè en el procés de construcció europea. Però va voler definir sobretot el caràcter

30 Entrevista amb Javier Sánchez. Barcelona, 3 de juliol de 2015.

31 Citat a *La Gota Malaia*, p. 351.

32 Citat a *La Gota Malaia*, p. 352.

del Comitè: “Nosaltres som els representants dels ciutadans concrets i reals de l’Europa que vol, no només paraules, no només grans solucions, sinó una vida quotidiana millor”. I fer-ho defensant Europa no com una idea abstracta, sinó com “un conjunt de ciutats i regions amb accent propi, amb rostre propi, enormement diferents i de vegades fins i tot enfrontades, que segueixen ara amb angoixa i esperança, amb il·lusió i temor al mateix temps, el procés d’una nova construcció (...) que es diu Europa”.

El discurs acabava amb una constatació de les dificultats del procés, puix que la “cultura europea que estem construint es fa sobre la base no només d’idiomes diferents sinó d’estructures mentals diferents i de discursos diferents”. Calia, per tant, construir “entre tots, un nou llenguatge europeu”³³.

Pocs mesos després, a Brussel·les, i en una conferència titulada “Le rôle du Comité des Régions dans le processus de construction européenne”, insistiria en aquesta idea: “Com transmetre les mateixes idees a un ciutadà de Tampere i a un altre de Siracusa?” I ell mateix responia: substituint l’esquema *top down* per un esquema *bottom-up* en el procés de construcció europea. És a dir, proposa construir Europa des de baix, erigint el Comitè de les Regions com un “traductor d’una realitat local i regional a nivell europeu i traductor d’una realitat europea als nivells local i regional”, per tal de construir la nova ciutadania europea. O en altres paraules -més planeres- utilitzades al Saló de Cent de l’Ajuntament l’abril de 1997³⁴: “Volem més Europa, però més a prop”.

En un altre discurs rellevant d’aquesta etapa, el discurs de Lausana de 2 de maig de 1996³⁵, Maragall hi desenvolupa la seva visió de “L’Europa de les ciutats” caracteritzada no només per la subsidiarietat i la proximitat sinó per la llibertat i la solidaritat. Per Maragall “l’aire de les ciutats ens fa lliures” -com resa el proverbi alemany- però també concentren gran part de les desigualtats econòmiques i socials existents. Per tant, l’Europa de les ciutats ha de ser “L’Europa de la cooperació i el partenariat (...) per assegurar la solidaritat quotidiana i expressar de forma comuna, sobre tot el continent però també a l’exterior, la solidaritat d’Europa”. L’Europa de les ciutats, per tant, només podia desenvolupar-se en un context d’unió política, del nord i del sud d’Europa, de l’Est i de l’Oest del continent.

Finalment, en el discurs de cloenda de la Cimera Europea de Regions i Ciutats -convocada a iniciativa de Maragall- celebrada a Amsterdam el 16 de maig de 1997, poc abans que la Conferència Intergovernamental acabés els treballs de revisió del Tractat de la Unió Europea, Maragall va tenir l’oportunitat de culminar el seu discurs europeista davant el President del Parlament Europeu i del President del Consell de Ministres de la UE³⁶.

En aquell discurs, Maragall recorda -citant a Denis de Rougemont- que “Europa és molt més antiga que les seves nacions, com també ho és la seva ambició universal i universalista”, i que la seva història “es pot recórrer i identificar a través de les seves ciutats, les seves catedrals, els seus ajuntaments i els seus costums”, més antigues que les nacions de les que formen part. I ho fa per afirmar que sense l’Europa de les regions i les ciutats, els ciutadans no acceptaran més Europa: “Volen més Europa perquè els hi dona més seguretat i identitat, no menys. Però no acceptaran que, amb l’excusa d’aquesta seguretat global, Europa (o els Estats) s’apropiïn o no tornin moltes de

33 Discurs consultat a través de l’Arxiu Pasqual Maragall.

34 Discurs d’inauguració de la “Conferència sobre la Carta Europea d’Autonomia Local”, Barcelona, 24 d’abril de 1997. Disponible a través de l’Arxiu Pasqual Maragall.

35 Discurs de Pasqual Maragall a Lausana, el 2 de maig de 1996, convidat per l’alcaldessa i la secció suïssa del CMRE com a president del CMRE i del Comitè de les Regions. Disponible a <http://www.pasqualmaragall.cat/media/0000001000/0000001365.pdf>

36 Discurs disponible a través de l’Arxiu Pasqual Maragall.

les coses que podem fer nosaltres mateixos”. Per això reivindicava els governants territorials com “un exèrcit potencial de pedagogia europea de valor considerable” i alerta sobre el risc d'utilitzar la integració europea per a substituir els localismes: “És poc prudent que la E d'Europa aparegui substituint la TO de Torino o la M de Munic. Seria la imatge mateixa del que la gent no vol que succeeixi”.

Maragall acaba el discurs oferint a l'”Europa escèptica”, “el llenguatge de la identitat múltiple però responsable (..) el llenguatge de la subsidiarietat, de l'autogovern lleial” al crit -de ressonàncies marxistes- “Ciudadans d'Europa, unim-nos!”.

Però l'aportació de Maragall en l'exercici de la presidència del Comitè de les Regions va anar més enllà de l'impuls polític i la teorització del rol de les ciutats i les regions en la nova Europa. Maragall va voler influir en la revisió del Tractat de Maastricht per tal d'incorporar les principals demandes de les ciutats i regions europees.

Segons explica Antònia Sabartés, des del gabinet d'alcaldia de l'Ajuntament de Barcelona es feia un seguiment exhaustiu de cada reunió de la conferència intergovernamental de 1996-1998 per valorar els posicionaments de cada un dels 15 estats membres en relació a l'augment de competències del Comitè de les Regions. L'alcalde Maragall, com a president del Comitè de les Regions, signava cartes a tots els primers ministres o ministres d'afers exteriors agraint les seves posicions per incorporar determinats aspectes al nou Tractat o per demanar que els incorporessin. Aquesta intensa activitat va produir la sensació general que Maragall, i amb ell la ciutat de Barcelona, estaven molt presents en tots els debats. De fet, fins i tot abans d'assumir la presidència, l'any 1995, va convocar una reunió al Saló de Cent de Barcelona de la mesa del Comitè de les Regions amb el president del grup de reflexió encarregat de preparar la Conferència Intergovernamental, l'espanyol Carlos Westendorp³⁷.

El nou tractat, signat l'octubre de 1997, va establir l'autonomia del Comitè de les Regions en relació al Comitè Econòmic i Social, i va consolidar i estendre el rol del Comitè com a òrgan de consulta, doblant el nombre d'àrees en les que el Consell i la Comissió havien de consultar al Comitè (incorporant la política social i d'ocupació, el medi ambient, la formació professional i el transport) i establint que el Comitè també podria exercir d'òrgan consultiu del Parlament Europeu. Unes demandes del Comitè que havien sigut incorporades a l'Informe Stoiber-Gomes, elaborat pel primer ministre de Baviera, Edmund Stoiber, i l'alcalde de Porto, Fernando Gomes. L'única proposta rellevant de l'informe que no va ser acceptada fou el dret del Comitè a iniciar procediments davant del Tribunal de Justícia Europeu. Una proposta que ja havia posat sobre la taula Jordi Pujol en el seu informe de 1995, quan proposava que el Comitè es convertís en el “guardià de la subsidiarietat”³⁸.

El nou Tractat, per tant, va consolidar l'estructura del Comitè, però no va incorporar canvis substancials en relació al paper de les regions i les ciutats en la nova arquitectura europea, ni li va donar l'*statuts* institucional que demanava Maragall en prendre possessió del càrrec de president. El 1997 quedaven lluny les paraules de Jacques Delors en la constitució del CdR: “El Comitè de les Regions serà una peça única del tauler institucional. Serà capaç d'exercir un poder molt especial, basat en l'expertesa i la influència”³⁹ i la seva última intervenció al Comitè com a President de la Comissió, el setembre de 1995, posant l'accent en el rol del Comitè en el funcionament de la democràcia europea, per reduir la distància entre Brussel·les i els ciutadans.

37 Entrevista amb Antònia Sabartés.

38 “Landmark opinion on the Revision of the Treaty on European Union” (CdR 136/95), conegut com a “Pujol Report”.

39 Citat a “Key Dates in the history of the Committee of the Regions”, 2004, p. 6.

Per tant, podem dir que els objectius més ambiciosos fixats per al Comitè de les Regions no es van assolir en els 4 anys que Maragall va ser vicepresident i president de la institució, però es van fer uns primers passos importants que després han donat peu a d'altres avenços. El Comitè es va convertir en consultiu del PE, el Tractat de Niça (2001) li va donar la capacitat de presentar recurs davant el Tribunal de Justícia de la Unió Europea i finalment el Tractat de Lisboa (2009 consagra la cooperació territorial com a principi de la UE.

Tanmateix, l'evolució posterior del Comitè no va respondre a les expectatives. Els interessos d'unes regions i altres eren contraposats, i la presència de les regions en el procés de governació d'Europa ha desaparegut de l'agenda. Anys més tard, les regions amb capacitat legislativa van intentar tenir una nova influència a través del REGLEC, però tampoc va uncionar. L'ampliació de 2004 va fer que la qüestió regional fos encara més complexa, en la mesura que no només els organismes regionals presents al CdR es van multiplicar, sinó que la majoria d'ells no tenien una estructura i organització similar als de l'Europa dels 12 o dels 15.

En qualsevol cas, la presidència del Comitè de les Regions, entre març de 1996 i febrer de 1998, va coincidir amb la seva etapa final com alcalde i es va allargar fins més enllà del seu mandat a Barcelona. El va succeir en el càrrec el socialdemòcrata alemany Manfred Dammeyer, ministre d'affers federals i europeus del *Land* del Nord del Rin i Westfalia. Pocs mesos abans, l'octubre de 1997, Maragall també havia deixat la presidència del CMRE, essent substituït per l'expresident francès Valéry Giscard d'Estaing, aleshores president de la regió de l'Auvergne.

4.3. Barcelona i l'activisme europeu de Maragall

En aquests darrers anys de mandat com alcalde Maragall també intentarà aconseguir algun rèdit del seu activisme europeu per a la ciutat de Barcelona. Després del fracàs en l'obtenció de la seu de l'Agència Europea del Medicament, que finalment es va instal·lar a Londres, Maragall va apostar per la Capitalitat Europea de la Cultura. Primer es va voler presentar una candidatura per l'any 2000, però el gran nombre de candidatures -que va obligar al Consell de Ministres a nomenar 9 capitals, entre elles Santiago de Compostela- va aconsellar presentar una candidatura per a l'any 2001.

La candidatura "Barcelona 2001: El temps de la imaginació" es va presentar l'abril de 1995 en un acte que va comptar amb el suport de nombroses personalitats europees del món de la cultura que, juntament amb representants de la cultura catalana i espanyola, van constituir el "senat ciutadà" de la candidatura. Maragall, però, no va aconseguir el suport del govern de Felipe González, que no va voler presentar la candidatura de Barcelona abans de les eleccions de 1996. Les gestions de l'alcalde Maragall amb el comissari Marcelino Oreja per intentar que el nou govern del PP assumís la candidatura tampoc no van fructificar. El nou govern va preerir assegurar la nominació de Santiago per l'any 2000 i aconseguir la capitalitat cultural de 2002 per a Salamanca, compartida amb Bruges.

Barcelona, per tant, es va quedar sense capitalitat cultural, i la necessitat de trobar un gran esdeveniment es va convertir en una obsessió. Va ser aleshores, a finals del 1996, quan va sorgir la idea d'organitzar un Fòrum Universal de les Cultures per a l'any 2004. Un projecte que, sota el mandat de l'alcalde Joan Clos, va marcar el final d'una etapa, que havia començat 30 anys abans, quan en el seu primer discurs com alcalde, Pasqual Maragall es va proposar mantenir i reforçar els contactes internacionals i el "*leadership* dels municipis espanyols" per situar Barcelona "en una cota superior".

No podem, doncs, valorar la trajectòria europea i internacional de Maragall en termes de beneficis materials per la ciutat sinó en termes de beneficis immaterials, de prestigi internacional. Maragall va estar al servei d'una causa, la causa del municipalisme, més enllà dels rèdits que finalment el seu activisme reportessin a la ciutat.

5. Una acció política al servei d'una causa: l'Europa de les ciutats

La projecció internacional de Pasqual Maragall, el seu europeisme actiu, amb voluntat de convertir la ciutat “en far d'un europeisme urbà progressista”, va convertir Barcelona en una ciutat plenament inserida en la nova “identitat-projecte” europea. Maragall entenia Europa com la nova nació a la que calia aspirar. Una nació de ciutadans que superés les velles nacions europees, llargament enfrontades. I per a construir la gran nació europea oferia la “petita pàtria” de les ciutats.

Maragall, que havia sabut dotar Barcelona d'una identitat-projecte amb els Jocs Olímpics, que la va dotar d'orgull per projectar-la cap al futur, va voler dotar a les ciutats europees d'una identitat-projecte vinculada al projecte de construcció europea. Podríem dir, per tant, que la principal característica del lideratge de Pasqual Maragall en l'àmbit europeu i internacional va ser posar en valor la ciutat com a “identitat-projecte”, utilitzant la terminologia de Manuel Castells. Una identitat urbana basada en un projecte de ciutat i no en una identitat-resistència, pròpia de determinats nacionalismes i localismes.

Francesco Rutelli, alcalde de Roma entre 1991 i 2001⁴⁰, destaca que cal entendre l'activisme de Maragall en el context del anys 90, quan es va produir “l'esperança en la democràcia local” en un moment en què es teoritzava sobre el final de la història i de les ideologies. Aquest moviment de ciutats dels anys 90, que té una força inèdita segons Rutelli, és fruit de les xarxes ja creades als anys 80. Es produeix una continuïtat entre les xarxes creades els anys 80, en una Europa encara no reunificada, i l'eclosió del moviment de ciutats als anys 90, quan s'estableixen relacions amb les ciutats de l'Est d'Europa.

Un moment històric en què la “proximitat” i la “subsidiarietat” s'entenien com a “complementàries de la globalització”. Una democràcia local que havia de fer possibles governs menys burocràtics i més dinàmics. En aquest context, la idea de ciutat té en la ciutat de Barcelona una de les expressions més importants, i com a conseqüència moltes ciutats europees deuen a Barcelona aquesta idea de ciutat que també van fer seva.

En el lideratge de Pasqual Maragall en el moviment europeu i internacional de ciutats, com en bona part de la seva acció política, la pràctica precedeix (i condueix a) la teoria. És l'exercici pràctic de la política i del lideratge el que el condueix a elaborar, amb posterioritat, una teoria. *Practice drives theory* que diuen els anglosaxons. És així com es va construir la teoria del “Model Barcelona” i és així com s'ha d'entendre el seu pensament sobre el rol de les ciutats en el procés de construcció europea. La pràctica política que desenvolupa entre 1986 i 1998, que s'inicia amb l'impuls d'*Eurocities* i culmina amb la presidència del Comitè de les Regions, és el que li permet teoritzar l'Europa de les ciutats i les regions, l'Europa pròxima, l'Europa de la subsidiarietat.

En aquests dos anys de presidència del Comitè, Maragall va avançar en la teorització de l'Europa de les regions i l'Europa de la proximitat, especialment de la mà d'un grup d'alcaldes italians i del nou president del govern italià, Romano Prodi. Maragall va conèixer Prodi a Brussel·les el juliol de 1995, quan havia sigut elegit candidat del centre-esquerra italià per a les eleccions generals de l'any següent. Un cop elegit president del govern italià s'hi va tornar a reunir el juny de 1996, per

⁴⁰ Entrevista realitzada a Francesco Rutelli, el 20 de novembre de 2014, en motiu de la seva participació en la primera conferència anual “Llegat Pasqual Maragall”.

a demanar-li el seu suport a les reivindicacions del Comitè de les Regions en la revisió del Tractat. L'estreta col·laboració amb els alcaldes de Roma (Francesco Ruttelli), Venècia (Màssimo Cacciari), i Bolonya, entre d'altres, i la sintonia amb Prodi va donar lloc a la publicació col·lectiva "*Europa proxima*", un dels exemples col·lectius més reeixits de reflexió sobre l'Europa de les ciutats i les regions⁴¹.

En aquesta publicació Maragall hi desgrana la seva "Teoria de la proximitat"⁴², fonamentada en tres principis: federalisme, subsidiarietat i proporcionalitat. Per Maragall el federalisme representa "l'ideal d'una federació d'Estats europeus anàloga a la dels Estats Units d'Amèrica"; la subsidiarietat "exigeix que cap autoritat traspassi la seva esfera de competència" i està vinculada a la *devolution*, és a dir, a "l'autogovern recuperat"; i entén la proporcionalitat com "la necessitat que la Unió no utilitzi més mitjans dels necessaris per a perseguir determinades finalitats que li són atribuïdes subsidiàriament".

En base a aquesta teoria, Maragall defensa que la ciutadania europea, la nova "nació Europea" només es pot crear a partir de la ciutadania europea, com una "nació cívica" i, per tant, estructurada en base a la societat civil. En la seva concepció societària de la nació, "la societat civil és l'elixir de la llarga vida" i alerta sobre el perill que Europa es construeixi com una "societat estatalitzada", seguint el model francès i alemany, i allunyant-se del model britànic i italià, "països caracteritzats fonamentalment com a societat civil"⁴³.

En aquesta nova nació europea, per tant, les ciutats hi tenen un paper essencial perquè es situen entre la societat i l'Estat. La seva tesi és que "Europa no pot fer-se sense unió ni sense devolució" i la seva conclusió que "Europa existeix en la mesura que el seu territori es descriu com un sistema de nodes actius (les ciutats i els seus *hinterlands*), més que no pas com un pastís partit en trossos per les fronteres estatals"⁴⁴. És a dir, Europa és, per sobre de tot, un sistema de ciutats. I és en aquest sistema de ciutats, que Barcelona vol exercir el lideratge.

41 Maragall, Pasqual (ed.): *Europa próxima: Europa, regiones y ciudades*, Edicions UPC i Edicions UB, Barcelona, 1999.

42 Maragall, Pasqual: "Teoría de la proximidad: federalismo, subsidiariedad y proporcionalidad" a *Europa próxima: Europa, regiones y ciudades* (1999), pp. 45-49.

43 Maragall, Pasqual: "Europa: una nueva nación: La ciudadanía europea" a *Europa próxima: Europa, regiones y ciudades* (1999), pp. 51-54.

44 Maragall, Pasqual: "La devolution en Europa: conclusiones" a *Europa próxima: Europa, regiones y ciudades* (1999), pp. 117-121.

6. Conclusions

Maragall entenia Europa com la nova nació a la que calia aspirar. Una nació de ciutadans que superés les velles nacions europees, llargament enfrontades. I per a construir la gran nació europea oferia la “petita pàtria” de les ciutats.

La seva principal aportació en l'àmbit europeu va ser posar en valor la ciutat com a identitat-projecte, utilitzant la terminologia de Manuel Castells. Una identitat urbana basada en un projecte de ciutat i no en una identitat-resistència, pròpia de determinats nacionalismes i localismes.

Maragall, que havia sabut dotar Barcelona d'una identitat-projecte amb els Jocs Olímpics, que la va dotar d'orgull per projectar-la cap al futur, va voler dotar a les ciutats europees d'una identitat-projecte vinculada al projecte de construcció europea. I ho va fer a través de la pràctica institucional: institucionalitzant les xarxes de ciutats, donant nova vida a institucions existents, com el CMRE, i aprofitant l'oportunitat del nou marc normatiu sorgit del Tractat de Maastricht, a través del Comitè de les Regions i el principi de subsidiarietat.

Pasqual Maragall va saber aprofitar la finestra d'oportunitat que implicava la nova etapa que es va obrir a Europa a partir de 1989-1991 per dotar de capacitat institucional al moviment europeu de ciutats. L'alcalde Maragall va entendre que les ciutats no serien un actor reconegut a Europa si no formaven part de les institucions que representaven a les administracions subestats, i és per aquesta raó que va lluitar no només per a que fossin reconegudes en igualtat amb les regions sinó per aconseguir que un alcalde, el de Barcelona, liderés aquestes institucions.

En aquest punt els objectius estratègics de Maragall en l'àmbit europeu van coincidir amb els seus objectius en l'àmbit nacional, en el que lliurava una batalla institucional entre el municipalisme que liderava ell des de l'Ajuntament de Barcelona i el nacionalisme que liderava Jordi Pujol des de la Generalitat de Catalunya. Una batalla que es va traslladar a l'àmbit europeu i que va tenir com a resultat que els dos polítics catalans més importants del moment tinguessin una presència institucional i simbòlica a Europa que no s'ha tornat a igualar.

Maragall va aconseguir ser elegit president del CMRE i del Comitè de les Regions, i després de ser-ho va posar el seu càrrec i la institució que representava al servei d'una causa: la causa del municipalisme europeista. És a dir, al servei d'unes ciutats que havien d'esdevenir la nova *force de frappe* de l'europeisme. Un europeisme urbà i pròxim, capaç de fer viure Europa a cada barri de cada ciutat europea. Una Europa pròxima, que no intentés esborrar les singularitats sinó que es construís com a paraigua d'aquesta pluralitat. *E pluribus unum*, resaria la no nata Constitució una dècada més tard.

Les presidències del CMRE i del Comitè de les Regions es van caracteritzar, com la majoria de càrrecs institucionals que va exercir Maragall, per la voluntat de canvi: canvi tant en les formes, en els símbols, com en el fons, en el marc institucional. Maragall va deixar empremta en les institucions que va presidir, tot i que va ser al CMRE on va poder assolir millor els seus objectius, esdevenint un instrument útil per institucionalitzar el rol de les ciutats tant a nivell europeu com mundial. El Comitè de les Regions, en canvi, va resultar ser un artefacte més complex de conduir, coincidint, a més, la seva presidència amb l'etapa final com alcalde.

Podríem, fins i tot, fer el paral·lelisme entre la presidència del CMRE i la seva etapa com alcalde de Barcelona i la presidència del Comitè de les Regions i la seva etapa com a president de la Generalitat. La segona va ser més breu i va haver de fer front a moltes més resistències, però va aconseguir la

consolidació i el reconeixement institucional singularitzat que volia per al Comitè, més enllà de la seva evolució posterior.

Finalment, i en relació a l'impacte concret a la ciutat de Barcelona del lideratge europeu de Pasqual Maragall, cal reconèixer que no es van aconseguir resultats tangibles, i llargament esperats, com ara la seu d'un organisme comunitari. Però l'actiu europeisme de Pasqual Maragall, amb voluntat de convertir la ciutat "en far d'un europeisme urbà progressista", va convertir Barcelona en un model per a la majoria d'alcaldes de grans ciutats europees dels anys 90.

En aquest sentit, la principal aportació de Maragall a la projecció internacional de la ciutat va ser un intangible: el prestigi internacional. Maragall va situar Barcelona al capdavant de les ciutats europees i en una de les ciutats referent a nivell internacional. Un prestigi que vint anys després segueix donant notables fruits a la ciutat.

7. Referències

- Acuto, M. (2013). *Global cities, governance and diplomacy: The urban link*. Routledge.
- Acuto, Michele (2013) “*City Leadership in Global Governance*”. *Global Governance: A Review of Multilateralism and International Organizations: July-September 2013*, Vol. 19, No. 3, pp. 481-498.
- AJUNTAMENT DE BARCELONA (1995): *Barcelona al món. Barcelona en el Mundo. Barcelona in the World*. Gabinet de Relacions Exteriors de l’Ajuntament de Barcelona.
- AJUNTAMENT DE BARCELONA (2006): *Barcelona in the World 1995-2004*. Departament de Relacions Internacionals de l’Ajuntament de Barcelona.
- AJUNTAMENT DE BARCELONA (2008): *Pasqual Maragall i Mira. Medalla d’Or de la Ciutat*. Àrea de Relacions Públiques i Protocol de l’Ajuntament de Barcelona.
- ARXIU PASQUAL MARAGALL. Fons documental del President Pasqual Maragall i Mira. Arxiu Nacional de Catalunya.
- BORJA, Jordi i CASTELLS, Manuel (1997): *Local y global. La gestión de las ciudades en la era de la información*. Editorial Taurus, Barcelona.
- CASTELLS, Manuel (1996): *La era de la información. Economía, sociedad y cultura*. Alianza Editorial, Barcelona.
- CLOS, Joan (2004): “*Barcelona: la ciutat, espai de cohesió social*”. Revista FRC n°8. Fundació Rafael Campalans.
- COOPER, Robert (2002): “*The Post-Modern State*” in LEONARD, Mark (ed.) *Re-ordering the world*. The Foreign Policy Centre, London.
- COMMITTEE OF REGIONS (2004): *Key Dates in the history of the Committee of the Regions*, Brussels.
- CURTIS, Simon (2011): “*Global cities and the transformation of the international system*” *Review of International Studies*, vol. 37, n.4, p. 1923-1947.
- FRIEDMANN, John (1986): “*The World City Hypothesis*” *Development and Change* vol. 17, p.69-84.
- GRASA, Rafael (2006): “*The evolution of the International System: The Time of Global Networks and Interconnected cities*” in *Barcelona in the World 1995-2005*, Ajuntament de Barcelona.
- GRASA, Rafael y SÁNCHEZ CANO, Javier (2013): “*Acción internacional y en red de los gobiernos locales. El caso de la ayuda para el desarrollo*” en *Revista Cidob d’Afers Internacionals* n.104, p.83-105. Cidob, Barcelona.
- KISSACK, Robert (2013): “*Ciudades y espacios urbanos en la política internacional*” en *Revista Cidob d’Afers Internacionals* n.104, p.7-18. Cidob, Barcelona.

MAURI, Luis i URÍA, Lluís (1998): *La gota malaia. Una biografia de Pasqual Maragall*. Edicions 62, Barcelona.

MARAGALL, Pasqual (1997): “*Document històric: carta de Pasqual Maragall a Pujol i González*”, Barcelona, metròpolis mediterrània, n.37. Ajuntament de Barcelona.

MARAGALL, Pasqual, ed. (1999): *Europa pròxima. Europa, regiones y ciudades*. Edicions UPC i Edicions UB, Barcelona.

MARAGALL, Pasqual (2008): *Oda inacabada*. Memòries. La Magrana, Barcelona.

MOORE, Carolyn (2008): “*A Europe of the regions vs. the regions in Europe: reflections on regional engagement in Brussels*” *Regional and Federal Studies*, 18(5), p. 517-535.

MORATA, Francesc (2005): *El proyecto de Tratado Constitucional: la participación regional en el control de subsidiariedad*. Bellatera: Institut Universitari d'Estudis Europeus, WPOL 9/2005

PIATTONI, Simona (2010): *The theory of multi-level governance: conceptual, empirical, and normative challenges*. Oxford: Oxford University Press.

SÁNCHEZ CANO, Javier (2015): “*Entre lo interno y lo europeo: la acción exterior de las regiones en la Unión Europea*”. REAF, núm.21, abril 2015, p. 128-158.

SASSEN, Saskia (1991): *The Global City: New York, London, Tokyo*. Princeton University Press, Princeton.

SASSEN, Saskia (1994): *Cities in a Global Economy*. Thousands Oaks, California, Pine Forge Press.

SASSEN, Saskia (2005): “*The Global City: Introducing a Concept*” *Brown Journal of World Affairs*, vol. XI, n.2, p. 27-43.

SERRA, Narcís (2004): *Barcelona, 1979-2004: vint-i-cinc anys de transformacions*. Conferència de Narcís Serra al Saló de Cent de l'Ajuntament de Barcelona, 25 de març de 2004. Àrea de Relacions Públiques i Protocol de l'Ajuntament de Barcelona.